

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณี การตั้งธรรมหลวงในล้านนา The Construction of Cultural Identity in the Tradition of Tang Tham Luang in Lanna

พระมหาจรินทร์ อริณชโย (กันทอง)¹, พระครูกิตติพัฒนานุยุต¹, เทพประวิณ จันทร์แรง¹,
วิโรจน์ วิชัย¹, ปрутม์ บุญศรีตัน²

Phramaha Jarin Arinchayo (Kanthong)¹, Phrakhrukittiphatthananyut¹, Thepprawin Chanraeng¹,
Wirot Wichai¹, Parud Boonsriton²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiangmai Campus

Corresponding Author E-mail: jarin0835822807@gmail.com

Article Info

Research Article

คำสำคัญ: การสร้างอัตลักษณ์,
วัฒนธรรม, ประเพณี, การตั้งธรรมหลวง,
ล้านนา

Keywords : Identity creation,
culture, traditions, establishment
of the royal dharma, Lanna

Received: 26/04/2025

Revised: 25/12/2025

Accepted: 27/12/2025

Published online: 28/12/2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติและ
พัฒนาการทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา
2) เพื่อวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการ
ตั้งธรรมหลวงในล้านนา 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการสร้าง
อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา การ
วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล
ได้แก่ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และประชุมกลุ่ม
ย่อย จำนวน 26 รูป/คน พื้นที่ในการศึกษา วัดบ้านจ้อง ตำบลโป่งผา
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การตั้งธรรมหลวงในล้านนา เป็น
ประเพณีทางศาสนาพุทธที่สำคัญของชาวล้านนาอยู่ทางภาคเหนือของ
ประเทศไทย มหาชาติชาดกหรือเวสสันดรชาดกเป็นคาถาชาดกเรื่องที่
547 ในชุดทศนิกายของพระสุตตันตปิฎก ต่อมามีการขยายความเป็น
อรรถกถาเพื่อให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ เรื่องมหาชาติเป็นวรรณกรรมพุทธ
ศาสนาร้อยแก้วมีภาษาบาลีแทรก ตลอดทั้งเรื่อง ถือได้ว่าเป็น
วรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญของภาคเหนือ มีทั้งฉบับโวหารเทศนา

และฉบับแปลร้อยแก้ว 2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนาที่ค้นพบสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ (1) อัตลักษณ์ด้านพื้นที่ (2) อัตลักษณ์ด้านรูปแบบและเนื้อหาการเทศน์ในล้านนา (3) อัตลักษณ์ด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม (4) อัตลักษณ์ด้านการมีส่วนร่วม และยังมีจุดเด่นที่เห็นชัดเจนของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา 3) การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนาจึงมีความสำคัญ คือ 1. เป็นการสร้างจุดเด่นให้กับวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงของท้องถิ่นนั้นๆ 2. ทำให้ผู้คนหันมาสนใจในวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนามากขึ้น 3. การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนาจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่นในอนาคตได้ดียิ่ง นำเสนอการเทศน์แบบทรงเครื่องล้านนา เป็นต้น

Abstract

This research article aims: 1) to study the history and cultural evolution of the Tang Tham Luang tradition in Lanna, 2) to analyze the construction of cultural identity of the Tang Tham Luang tradition in Lanna; and 3) to present guidelines for construction of cultural Identity in the Tradition of Tang Tham Luang in Lanna. This study employs qualitative research methodology. Data collection instruments included documents, interviews and focus group discussions from a total of 26 key informants. The geographical scope of this study is focused on Wat Ban Chong, Pong Pha Sub-district, Mae Sai District, Chiang Rai Province.

Research Findings are as follows: 1) The Tang Tham Luang tradition in Lanna stands as a paramount Buddhist ceremony for the people of Northern Thailand. The Mahājāṭaka or the Vessantara Jātaka, which is the 547th birth story in the Khuddaka Nikāya of the Sutta Piṭaka. After that, the narrative was expanded through Commentary to fulfill content's completeness. The Mahā-jātaka is as a cornerstone of Buddhist prose literature characterized by the integration of Pāli verses throughout the narrative. It may be regarded as an important work of Buddhist literature from the northern region, existing in both forms: the homiletic version (Vohara Desana) and a prose translation. 2) The cultural identities of the Tang Tham Luang tradition in Lanna can be classified into four dimensions: (1) spatial identity, (2) identity related to the form and content of preaching in the Lanna tradition, (3) identity associated with the preservation of cultural traditions; and (4) participatory identity. In addition, the Tang Tham Luang tradition in Lanna exhibits clearly distinguishable characteristics. 3) The construction of cultural Identity in the Tradition of Tang Tham Luang in Lanna holds multifaceted significance, as delineated below: (1) Establishment of Regional distinctiveness of the Tang Tham Luang tradition within specific localities. (2) The

More stimulation of Public Engagement and Awareness of the Tang Tham Luang tradition and (3) The construction of cultural Identity in the Tradition of Tang Tham Luang in Lanna will be better to promote the future Cultural Tourism by presenting the Lanna Elaborate Homiletic Preaching and so on.

บทนำ

ประเพณีตั้งธัมมหลวง หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่ใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้มาประสูติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ คำว่า “ตั้ง” แปลว่าเริ่มต้น การตั้งธรรมหลวง ก็อาจแปลว่าการสดับพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกด้วย ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติของภาคกลาง การตั้งธรรมหลวงนี้ จะจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนยี่ มีการเตรียมงานนับตั้งแต่การเตรียมสถานที่ในการเทศน์และการเตรียมตัวของผู้จะมาฟังเทศน์ ถือเป็นพิธีใหญ่คู่งานทานสลากภัตต์ ดังนั้น จึงมีคตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้นปีใดที่จัดงานทานสลากภัตต์ก็จะได้จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะได้จัดงานทานสลากภัต เพราะสองงานนี้ต้องใช้ความเสียสละความร่วมมือจากศรัทธาชาวบ้านอย่างมาก

สังคายนาคารยเจ้าทั้งหลายกล่าวตั้งนี้แล้ว ก็กล่าวคาถามาว่า ปุชา ปาเก เตชยนต์ิ ทุกคตติ เตน ปุญญสส ปาเก ตั้งนี้ว่า อันว่าคนทั้งหลายผู้ใดได้บูชามหาเวสสันดรชาดก ผู้นั้นก็จะได้เป็นเจ้าพระยาในเมืองคนยศประวารปจณมีมาก ช้างม้าหากเนืองนิตย์ มีกลองนันทเกร์กำพันลูก เปี้ยะพิณผูกกำพันเสียง สัททนะสำเนียง ชมชื่น สนุกต้องตื่นทุกรวยตรีทิวา ทาสีทาสามีมาก พร้อมอยู่แวดล้อมเฝ้าปฏิบัติ ทิพพสัมปตติลลาลิเศ ก็กลับเกิดมีตาม เล่มเงินเล่มคำและเสื้อผ้า ทั้งช้างม้าและข้าวเปลือกเข้าสาร ก็จักมีตามปรารภนาทุกเมื่อ จำเริญเชื่อมงคล ยถา ในกาลเมื่อใดพระศรีอริยเมตไตรยมาตรัสพระยาและปัญญา เป็นพระพายหน้าบุญแก่กล้าก็จักได้หันหน้าท่านปสงสัย เหตุได้เป็นปาเถยยะกับธัมมเวสสันดรชาดกจะ อันยกมาที่นี้แล้ว ก็จักเงิงเงิงแก้วยอดมหารเนรพาน ป่อย่าชะแล” (มณี พะยอมยงค์, 2546 : 2340-2341)

“การตั้งธรรมหลวง” นอกจากเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกแล้ว ธรรมหรือคัมภีร์ที่นำมาเทศน์ในงานตั้งธรรมหลวงนี้อาจเป็นคัมภีร์ขนาดยาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ ซึ่งทางวัดและคณะศรัทธาจะช่วยกันพิจารณา โดยอาจเป็นเรื่องในหมวด ทศชาติชาดก ปัญญาสาชดก หรือชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่น แต่ที่นิยมกันมากคือเรื่อง มหาชาติ หรือ เวสสันดรชาดก (เวสสันดร) ซึ่งมีความเชื่อกันว่า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ จะไปเกิดในแผ่นดินยุคพระศรีอาริยะเมตไตรยในอนาคต (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546 : 5)

ในคัมภีร์มัลลยสูตร กล่าวเป็นใจความว่า เมื่อครั้งมหาเถรขึ้นไปนมัสการพระเกศแก้วจุฬามณีในสววรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ได้พบพระอริยเมตไตรยเทพบุตร ท่านก็ได้สั่งมหาเถรเจ้ามาว่า “ให้คนทั้งหลายฟังธรรมมหาชาติให้จบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวคืนเดียว แล้วจะได้ร่วมกับศาสนาของเรา” ตั้งนี้ เมื่อพระมหาเถรเทพมัลลกลบจากสววรรค์แล้ว ก็นำเรื่องนี้มาบอกกับชาวโลกคนทั้งหลายได้ฟังก็เลยพากันฟังเทศน์มหาชาติจนถือเป็นประเพณีสืบมาหากเป็นธรรมที่มีใช้เรื่องมหาชาติแล้วก็จะมักจะฟังกันไม่เกิน 3 วัน แต่หากเป็นเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติแล้ว

อาจมีการพึ่งเทศน์ต่อเนื่องกันไปถึง 7 วัน โดยแบ่งการเทศน์เป็นวันแรกเทศน์ธรรมวัตรวันที่สองเทศน์คาถาพัน ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไปเรื่อยๆ พอถึงวันสุดท้ายก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อ มาลัยต้น มาลัยปลาย และอานิสงส์มหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามีดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพรเรื่อยไป จนครบทั้ง 13 กัณฑ์ ซึ่งมักจะไปเสริฐเอาในเวลาทุ่มเศษ แล้วจะมีการเทศน์ธรรมพุทธานิเชกปฐมสมโพธิ สวดมนต์เจ็ดตำนานย่อ ถัมมจักกัปปวัตตสูตร และสวดพุทธานิเชก ปัจจุบันนิยมเทศน์จบภายในวันเดียว เจ้าของกัณฑ์จะนิมนต์พระที่เทศน์ เฉพาะกัณฑ์นั้นๆ มาเทศน์ เรียกว่า เทศน์กัณฑ์กัณฑ์ ทำนองที่ใช้เทศน์แบบพื้นเมืองเรียกตามแบบล้านนาว่า ะบำ การเรียกชื่อกัณฑ์ ทางภาษาเหนือเรียกว่า ผูก ด้วยเหตุที่เทศน์มหาชาติเป็นที่นิยม จึงมีนักปราชญ์ฉบับล้านนาแต่ง ธรรมเป็นจำนวนถึงประมาณ 150 ฉบับหรือสำนวน เช่นฉบับวิงวอนน้อย วิงวอนหลวง วิงวอนตอนกลาง หึ่งแก้ว มโนวอน ทำแป้น รีมคง สร้อยสังกร ล้านช้างเวียงจันทร์ พุกาม พระงาม แม่กุ เมืองหาง พระสิงห์ ไคยของ น้ำต้นทอ ไข่แจ้เรียวแดง พล่าวไกวใบ พล่าวหนุ่ม ชราเหลา อินทร์ลงเหลา ปาซางเหลา สะพาน้อย ฯลฯ และที่นิยมอย่างมากในปัจจุบันได้แก่ฉบับ สร้อยสังกรณ์ แต่งโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู่อุตตสิโว) ได้รวมเอากัณฑ์ที่เด่นๆ ของฉบับต่างๆ มารวมกัน เป็นฉบับใหม่ เป็นต้น ส่วนฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนเรียกว่า คาถาพัน และฉบับที่แปลคาถาพันเรียกว่า จรียา (อภิญาญ เพื่องฟูสกุล, 2543 : 4)

ในพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 20 ดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยหรือที่เรียกว่า ดินแดนล้านนา พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนาครั้งแรกเมื่อพระนางจามเทวีย้ายจากแคว้นละโว้สู่แคว้นหริภุญชัย เมื่อ พ.ศ. 1226 พระนางจามเทวีได้ทรงนิมนต์ภิกษุผู้รู้พระไตรปิฎก มาด้วย 500 รูป พุทธศาสนาที่เข้ามาเผยแพร่ในครั้งนี้ เป็นพระพุทธานิกายเถรวาทจากพระธรรมทูต 9 สายที่พระเจ้าโศกมหาราชได้โปรดให้เผยแพร่ธรรม โดยสายที่มายังดินแดนสุวรรณภูมิ คือสายพระโสดนเถระ และพระอุตตรเถระ พระพุทธานิกายเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองในแคว้นหริภุญชัย ทำให้อาณาจักรล้านนาระยะแรกเริ่มนับถือพระพุทธศาสนานิกายนี้ และรู้จักกันในชื่อว่าเป็นกัณฑ์พื้นเมืองเดิม ชาวล้านนารู้จักในชื่อมหาเวสสันดรชาดกหรือธรรมมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งนิยมแต่งสร้างถวายวัด สิ่งชะ วรรณสัย ได้สำรวจเรื่องมหาชาตินี้ เมื่อพ.ศ. 2523 พบทั้งหมด 130 สำนวน ต่อมาสมหมาย เปรมจิตต์ ได้สำรวจเพิ่มเติมในปี 2544 พบเรื่องมหาชาติเพิ่มขึ้นอีก 70 สำนวนรวมทั้งหมด 200 สำนวน ซึ่งมีสำนวนที่มีชื่อเสียง เช่น สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง สร้อยสังกร หึ่งแก้ว มโนเนือง อินทร์ลงเหลา พระยาพื้น สร้อยรวมธรรม เป็นต้น เทศน์มหาชาติ คือ เทศนาเวสสันดรชาดก ถือเป็นงานบุญพิธีที่สำคัญ เป็นประเพณีที่มีคุณค่า ที่ต้องสืบทอดที่นิยมจัดให้มีการมาแต่โบราณ ส่วนมากจัดให้มีในวัด เป็นหน้าที่ของชาวบ้านและวัดนั้นๆ จะตกลงร่วมกันจัด ปกติจัดหลังวันออกพรรษาและพืชน้ำทอดกฐินไปแล้วจนตลอดฤดูหนาว ทางล้านนานิยมจัดเทศน์ในเดือนยี่ นอกจากจะเป็นประเพณีลอยกระทงแล้วยังมีประเพณี “ตั้งธัมมหลวง” (พรประพิตร เฝ้าสวัสดิ์, 2558 : 6)

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคนสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และการแสดงออกของพวกเขา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ได้หยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามกาลเวลา ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และประสบการณ์ต่างๆ การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการเลือกและการแสดงออกถึงความเชื่อ ค่านิยม และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมนั้นๆ

การสร้างอัตลักษณ์การเทศน์เรื่องมหาชาติในล้านนา นับว่า เป็นเรื่องใหญ่สำหรับชาวล้านนา เพราะเรื่องมหาชาตินั้น ได้ผนวกเข้าไปกับประเพณีตั้งธรรมหลวง ซึ่งเป็นการเทศน์เฉพาะกาล กล่าวคือ การเทศน์แบบตั้งธรรมนี้ส่วนมากจะจัดขึ้นในวันยี่เป็งของล้านนา คือ วันเพ็ญเดือน 12 ซึ่งมีเฉพาะในล้านนา ซึ่งชาวบ้านและวัดจะกำหนดเรื่องในการตั้งธรรมก่อน ซึ่งอาจเป็นธรรมในหมวด ทศชาติชาดก ปัญญาชาดก มหาชาติหรือชาดกนอกนิบาตอื่นๆ ก็ได้ แต่โดยมากแล้ว มักจะเป็นเรื่องมหาชาติ 13 กัณฑ์ ประเพณีนี้จะต้องใช้เวลาอย่างน้อย 2 วัน ชาวล้านนาจึงมักเรียกการตั้งธรรมเช่นนี้ว่า ตั้งธรรมหลวง ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติในล้านนานั้น สามารถอธิบายถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจและพฤติกรรมของคนในชุมชนในด้านความเชื่อ ในการเทศน์มหาชาตินั้น จึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดระหว่างผู้สื่อสารโดยอาศัยสื่อ คือ บทเทศน์และทำนองการเทศน์ ซึ่งลักษณะของทำนองเป็นส่วนช่วยอธิบายถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของล้านนา ทำนองมีส่วนสำคัญทำให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การเทศน์มหาชาติจึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการเทศน์แบบอื่นๆ (อิทธิพล กันตวิทย์, 2560 : 2)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา
2. เพื่อวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวง

ในล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดังนี้

วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่ในการศึกษาจำนวน 1 แห่ง เพราะได้เล็งเห็นถึงจุดเด่น และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของวัดและชุมชนนั้นจะได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาต่อไป วัดบ้านจ้อง ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และเก็บข้อมูล จากประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีขั้นตอนดังนี้

1) ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความงานวิจัยในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 บท และแบบสอบถาม เพื่อส่งมอบโครงร่างดูเช็กนิพนธ์ จากนั้นทำการแก้ไข และขออนุมัติหัวข้อ

2) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 26 รูป/คน

3) จัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปเขียน บทที่ 4

4) เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล บทที่ 1-5 เข้าสู่กระบวนการสัมภาษณ์หาความเห็นสาธารณะ

5) แก้ไขงานวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้คำแนะนำ เข้าสู่กระบวนการสอบป้องกันดุษฎีนิพนธ์

6) แก้ไขงาน และส่งอนุมัติลงนาม

ผลการวิจัย

1) ประวัติและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของการตั้งธรรมหลวงในล้านนา

ประเพณีตั้งธรรมหลวงที่วัดบ้านจ้อง เป็นประเพณีการพึ่งเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวล้านนา คำว่า “ตั้งธรรมหลวง” หมายถึงการพึ่งเทศน์เรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้า ประเพณีตั้งธรรมหลวงนิยมจัดขึ้นในช่วงเดือน 12 หรือเดือนยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือน 12) ในอดีต การพึ่งเทศน์จะจบภายในวันเดียว หรืออาจจะต่อเนื่องกันไม่เกิน 7 วัน ตามความสะดวกของวัดและชุมชน การพึ่งธรรมหลวงมีความสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมล้านนา และถือเป็นงานบุญใหญ่ที่ผู้คนจะมาร่วมกันพึ่งเทศน์ เพื่อเป็นการสังสมบุญบารมี และสืบทอดประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น

วัดบ้านจ้องเริ่มตั้งธรรมหลวงครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2556 โดยพระครูสุวิธานสุตสุนทร เจ้าอาวาสวัดบ้านจ้อง ได้เล็งเห็นความสำคัญ และมีแนวคิดต่อประเพณียี่เป็งของล้านนาที่ทางวัด จัดขึ้นทุกปีว่า ไม่ควรมีการเทศน์เฉพาะไถ่ถือน้อยดาววิ อานิสงส์ผางประทีป และแม่กาเผือก ซึ่งก่อนหน้านี้ตนได้มีโอกาสไปศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร จังหวัดแพร่ เมื่อถึงประเพณียี่เป็ง จะมีการตั้งธรรมหลวง จึงเกิดแรงบันดาลใจอยากจะทำตั้งธรรมหลวง

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนคุณธรรมวัดบ้านจ้อง ประกอบด้วย ประชากร หมู่ที่ 1 หมู่ 9 และหมู่ 10 คนในชุมชนประกอบด้วย คนเมือง ไตยวน (ประชากรส่วนใหญ่) ไทใหญ่ อาข่า ไตยอง ไตลื้อ ไตเจิน และปะหล่อง ส่วนใหญ่แล้วนับถือพระพุทธศาสนา มีความตั้งมั่นในพระรัตนตรัย จึงได้จัดงานตั้งธรรมหลวงนี้ขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และประกอบกับความเชื่อที่ติดต่อกันมา รุ่นสู่รุ่นว่าเมื่อถึงเดือนยี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง จะต้องมีการตั้งธรรมหลวงขึ้น เป็นประจำทุกๆ ปี

2) วิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการตั้งธรรมหลวงในล้านนา

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา ที่ค้นพบสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1.อัตลักษณ์ด้านพื้นที่ 2.อัตลักษณ์ด้านรูปแบบและเนื้อหาการเทศน์ในล้านนา 3.อัตลักษณ์ด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม 4.อัตลักษณ์ด้านการมีส่วนร่วม และยังมีจุดเด่นที่เห็นชัดเจน ของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา มี 4 ด้าน คือ 1.ด้านทำนอง การตั้งธรรมหลวงในล้านนามีทำนองที่โดดเด่นไม่เหมือนที่ใด 2.ธรรมเนียม การตั้งธรรมหลวงในล้านนาเป็นธรรมเนียมที่ทำต่อเนื่อง สืบเนื่องมาแต่โบราณและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้การจัดงานเทศน์มหาชาติของชาวล้านนา 3.ธรรมชาติ การตั้งธรรมหลวงในล้านนาจะมีการสวดแทรก เรื่องของการรักษาธรรมชาติ ป่าเขา ต้นไม้ โดยมีการสร้างราชวัตร นัตร ธง สร้างป่าจำลอง 4.ธรรมะ การตั้งธรรม

หลวงในล้านนาเป็นการมุ่งเน้นเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การสังสมทานบารมี

อัตลักษณ์ หรือ จุดเด่น ที่เห็นชัดเจน ของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา มี 4 ด้านที่โดดเด่น (พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, 2568) คือ

1. ด้านทำนอง การตั้งธรรมหลวงในล้านนามีทำนองที่โดดเด่นไม่เหมือนที่ใด

มหาเวสสันดรชาดกถือเป็นส่วนหนึ่งของชาดกในพระไตรปิฎก หมวดขุททกนิกายฝ่ายสุดต้นตปิฎก ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 547 เรื่อง และแบ่งออกเป็นหมวดเรียกว่า นิบาตชาดกในพระไตรปิฎกนั้นแบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ ตามจำนวนคาถา เรียงลำดับจากนิบาตที่มีจำนวนคาถาน้อยไปจนถึงนิบาตที่มีจำนวนคาถามาก ชาดกเหล่านี้มีชื่อนิบาตตามจำนวนคาถาในชาดกแต่ละเรื่อง เช่น เอกนิบาต มีจำนวน 1 คาถา ทุกนิบาตมีจำนวน 2 คาถา ติกนิบาต มีจำนวน 3 คาถา ไปจนถึงมหานิบาตซึ่งมีจำนวนคาถาเกิน 80 คาถา ชาดกในหมวดมหานิบาตนี้จะมีจำนวนคาถาไม่เท่ากัน

การเทศน์มหาชาตินั้นเป็นการใช้เสียงลักษณะพิเศษเพื่อให้เกิดความศรัทธาและเป็นการแสดงธรรมประการหนึ่ง พระครูอดุลสัจจกิจได้อธิบายไว้ว่าการเทศน์มหาชาติเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความนิยมมหาชาติเวสสันดรชาดกในล้านนา ปัจจัยด้านการเทศน์ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ ระเบียบหรือทำนองเทศน์ ในดินแดนล้านนาการใช้เสียงเทศน์ และปัจจัยที่ทำให้อยากเป็นนักเทศน์

การใช้เสียงเทศน์นั้นเปรียบเสมือนการร้องเพลงเนื่องจากการวางระดับเสียง กลวิธี และทำนองที่ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเทศน์จะต้องมีการฝึกหัดใช้ระดับเสียงต่าง ๆ ดังที่พระครูอดุลสัจจกิจได้อธิบายไว้เกี่ยวกับการแบ่งระดับเสียงพระนักเทศน์ในเชียงใหม่เป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. เสียงหนึ่ว คือ เสียงแหลม
2. เสียงหน้อย คือ เสียงเล็กตามธรรมชาติ
3. เสียงเขื่อง คือ เสียงแตกพาน
4. เสียงฮาม คือ เสียงปานกลาง ไม่ใหญ่ ไม่เล็ก พอดี
5. เสียงหลวงคือเสียงใหญ่

2. ธรรมเนียม การตั้งธรรมหลวงในล้านนาเป็นธรรมเนียมที่ทำต่อเนื่อง สืบเนื่องมาแต่โบราณและสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้การจัดงานเทศน์มหาชาติของชาวล้านนานั้นมีรูปแบบที่แตกต่างจากการจัดงานเทศน์มหาชาติในภาคอีสานและภาคกลางที่สำคัญประการหนึ่งคือ การจัดพิธีเทศน์มหาชาติในรูปแบบของการสืบทอด ดังนั้นรูปแบบของการเทศน์มหาชาติในล้านนาจึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. พิธีการเทศน์ตามประเพณีประจำปี เป็นการจัดงานเทศน์มหาชาติภายในชุมชน ภายในหมู่บ้าน ภายในวัดของตนเองและนิมนต์พระหรือเณรในวัดเป็นผู้เทศน์ แต่ก็สามารถนิมนต์พระต่างวัดมาเทศน์ได้
2. พิธีการเทศน์จัดแบบสืบทอด การจัดรูปแบบนี้เป็นการจัดตั้งธรรมหลวงโดยสงเคราะห์กัณฑ์แต่ละกัณฑ์ในเรื่องพระเวสสันดรให้ตรงกันกับจักรวาลิคาของเจ้าศรัทธาผู้บริจาคกัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์ กัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์มีอันสืบส่งตามความเชื่อและสัมพันธ์กับปีเกิดของชาวล้านนา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ได้อธิบายถึงประวัติการจัดงานตั้งธรรมหลวงในรูปแบบของการสืบทอดกันมาว่าเป็นการเริ่มต้นโดยความเป็นห่วงว่างานเทศน์มหาชาติจะเสื่อมความนิยมและสูญหายไป จึงได้ริเริ่มรูปแบบการเทศน์มหาชาติล้านนาแบบสืบทอดขึ้นโดยศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ได้อธิบายไว้ดังนี้ว่า

พระครูโสภณลัคนา วัดหมื่นสาร จังหวัดเชียงใหม่เห็นว่าคนเริ่มเสื่อมความนิยมในงานตั้งธรรมหลวง เริ่มจัดให้มีการสืบทอดปี 2502 โดยให้คนเกิดแต่ละปีมาเป็นเจ้าภาพแต่ละกัณฑ์ พอมีคนเริ่มฟังเยอะขึ้น อาจารย์มณี ซึ่งตอนนั้นเป็นประธานชมรมสหธรรมจึงนำไปจัดรูปแบบนี้ที่วัดสวนดอก เมื่อน้อยหนานทั้งหลายมาเห็นพิธีก็เริ่มนำไปเผยแพร่ จึงทำให้ฟื้นขึ้น (มณี พยอมยงค์, 2553)

3. ธรรมชาติ การตั้งธรรมหลวงในล้านนาจะมีการสอดแทรกเรื่องของการรักษาธรรมชาติ ป่าเขา ต้นไม้ โดยมีการสร้างราชวัตร วัตร ธง สร้างป่าจำลอง เป็นการส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติ

การประกอบพิธีตั้งธรรมหลวงมีเครื่องประกอบพิธีดังนี้

1. ไม้ค้ำขนาดใหญ่มีง่ามจำนวน 3 เล่ม มีความยาว 1 วา เท่ากับวาของเจ้าของชะตา หรือยาวกว่าก็ได้ แกะเปลือกออกแล้วทาสีเหลือง

2. ไม้ค้ำเล็กมีง่ามขนาดยาว 1 ศอก ของเจ้าชะตา หรือมีจำนวนเท่ากับอายุ อาจมีจำนวน 108 มัดรวมกัน 1 มัด

3. ไม้สะพานทำจากไม้ไผ่ 2 เล่ม ประกอบกัน ยาวเท่ากับความยาวของไม้ค้ำใหญ่

4. ลวด ใช้ด้ายผูกกระดาดเงิน กระดาดทอง หมากรุก หมากรุก หมากรุก หมากรุก โยงเป็นสาย

5. ช่อ หรือธง ใช้กระดาดขาว หรือกระดาดสาสีขาว 108 อัน พร้อมติดกระดาดเป็นรูปนักรบสีขาว 1 อัน

6. แผ่นเงิน แผ่นทอง

7. ตุ้มค่าคิง มีลักษณะเป็นธงมีความยาวเท่ากับตัวเจ้าศรัทธา 1 ตัว

8. เทียนค่าคิง เทียนขี้ผึ้งมีความยาวเท่ากับตัวเจ้าศรัทธา 1 เล่ม

9. ดวงประทีปเท่ากับจำนวนอายุเจ้าศรัทธา หรือ 108 ดวง

10. หน่อกล้วย หน่ออ้อย มะพร้าวอก กล้วยเครือ มะพร้าวแขนง

11. เลื่อ หมอน หมอน้ำ กระบวย หม้อเงิน และหม้อทอง

12. ขันตั้ง 1 สำรับ

13. พานบายศรี 1 ชุด

14. ด้ายสายสิญจน์โยงเวียนศรัทธา และผูกข้อมือ

15. ขันน้ำมนต์ใบคำ หรือใบมะยม (อิติพล กันตวิวงศ์, 2545: 47)

ก่อนจะถึงวันเทศน์มหาชาติทุกวัดจะเตรียมสถานที่ เจ้าอาวาสจะจัดคณะกรรมการจัดงานขึ้นเพื่อประชุมชาวบ้านถามความเห็น ปรีกษาหาหรือกันว่าจะกำหนดวันตั้งธรรมเมื่อใด ส่วนมากมักจะเป็นเดือนยี่ เดือน 3 เดือน 4 หรือเดือนอื่นๆ ไม่เป็นที่นิยมในการจัดเตรียมสถานที่นั้นเริ่มต้นด้วยการจัดเตรียมซุ้มประตูวัดเรียกว่า ซุ้มประตูป่า เพื่อเป็นการสมมติว่าเป็นประตูเข้าสู่ป่าหิมพานต์อันเป็นบริเวณที่พระเวสสันดรนาพระนางมัทรีและพระโอรส พระธิดาบำเพ็ญบารมี จากประตูวัดจัดทำเป็นราชวัตร ในบริเวณป่าหิมพานต์ชาวบ้านจัดเตรียมต้นกล้วย

อ้อยมาประดับช่อตุงและฉัตร บริเวณหน้าลานวัดประดับด้วยโคมกระดาษ โคมไม้ไฟ ภายในวิหารประดับด้วยธงราวและเครื่องบูชามหาชาติ

4. ธรรมะ การตั้งธรรมหลวงในล้านนาเป็นการมุ่งเน้นเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องการเรียนรู้วายตายเกิด การสังสมทานบารมี เป็นต้น

การเทศน์มหาชาตินั้นประกอบไปด้วยความไพเราะอันเกิดจากกระแสเสียงทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ก่อให้เกิดความงามจับจิตผู้ฟัง ทำให้เกิดความนิยมชมชอบ ความเลื่อมใสเพื่อน้อมใจให้ถึงพระธรรมจนเกิดความเห็นงามในศีล ผู้ฟังจึงเกิดความชอบใจในการปฏิบัติในธรรมอันชอบเพื่อเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

3) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการตั้งธรรมหลวงในล้านนา

แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงพุทธผ่านวัฒนธรรมประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนาจะต้องได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ องค์กรภาครัฐ เพราะอะไรจึงมาจากภาครัฐเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม เห็นว่า จิตสำนึกน่าจะมาจากหลายปัจจัย และชุมชน คือ การเล็งดูหล่อหลอม มีส่วนสำคัญทำให้คนรุ่นใหม่รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่ยังมีประโยชน์ต่อชีวิตของเขา ทั้งนี้ ผู้นำชุมชน พระ ปราชญ์ชาวบ้าน ต้องปรับสาระของประเพณีที่มีให้เข้ากับปัจจุบัน รัฐใช้สังคมยุคใหม่ได้มากกว่าการอนุรักษ์เพียงรูปแบบ

แนวทางด้านการจัดการวัฒนธรรมและวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของล้านนาด้านการ ทำนุบำรุง ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นด้านการสืบทอดวัฒนธรรม ด้านการพัฒนาวัฒนธรรม ด้านการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ด้านการศึกษา และด้านการท่องเที่ยว

การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมการตั้งธรรมหลวงในล้านนา มีแนวทางดังนี้

การอนุรักษ์และส่งเสริมทางด้านจิตใจ ปัญหาทางด้านจิตใจที่เกี่ยวกับคตินิยม เนติธรรม วัตถุธรรม และสัทธรรม ควรที่จะส่งเสริมให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป

(1) การตั้งธรรมหลวงในล้านนามีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่งในด้านต่างๆ ทั้งทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

(2) คุณค่าทางศาสนา : ประเพณีตั้งธรรมหลวงเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา โดยมีพระเวสสันดรเป็นแบบอย่าง

(3) ส่งเสริมการศึกษาพระธรรม : การตั้งธรรมหลวงช่วยส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมคำสั่งสอน โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวสำคัญในพระพุทธศาสนา

(4) การสืบทอดพระพุทธศาสนา : พิธีกรรมนี้เป็นส่วนสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่น ช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

(5) การสังสมบุญบารมี : การฟังเทศน์มหาชาติ (ตั้งธรรมหลวง) ถือเป็นการทำบุญครั้งใหญ่ และเชื่อกันว่าจะได้รับอานิสงส์ผลบุญมากมาย

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา พบว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิด (สมพงษ์ ชื่นขจรเกียรติ, 2566 : 59) ของการสร้างอัตลักษณ์ การสร้างอัตลักษณ์หมายถึง กระบวนการสร้างภาพแทนตนเองที่สอดคล้อง โดยคำนึงถึงประสบการณ์ในอดีตและความปรารถนาในอนาคต ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความรู้สึกถึงอัตลักษณ์ผ่านการโต้ตอบกับบุคคลสำคัญในบริบทต่างๆ กระบวนการนี้มีความซับซ้อนและอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละด้านของชีวิต ซึ่งท้าทายแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ที่บรรลุได้เพียงหนึ่งเดียว และ แนวคิดทฤษฎีการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1980 โดยนักวิชาการด้านการสื่อสาร แมรี เจน คอลลีเออร์ และมิลท์ โทมัส พวกเขาผสมผสานทฤษฎีทางชาติพันธุ์วรรณาและทฤษฎีการสร้างสังคมเพื่อทำความเข้าใจว่าบุคคลแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนอย่างไรผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นประจำผ่านการสื่อสารในชีวิตประจำวัน บุคคลต่างๆ เสริมสร้างความรู้สึกลงในตนเองโดยการสะท้อนและปรับเปลี่ยนตนเองตามข้อเสนอแนะจากผู้อื่น

และสอดคล้องกับงานวิจัยของชวลิต รัตนยรรยง (ชวลิต รัตนยรรยง, 2544 : 44) ได้ทำงานวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่าเป็นประเพณีที่สำคัญประเพณีหนึ่งที่ชาวไทยจีนยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เป็นประเพณีเดียวกับการเทศน์มหาชาติ หรือการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกที่จัดขึ้นในประเทศไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ แต่มีรูปแบบของประเพณีแตกต่างออกไปจากประเพณีการเทศน์มหาเวสสันดรของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ ประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่านั้นสามารถแบ่งออกเป็นรูปแบบได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1. รูปแบบที่เป็นเทศกาลหรือประเพณีซึ่งรูปแบบนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็นลักษณะได้อีก 2 ลักษณะ คือลักษณะที่เทศน์ในวันพระช่วงฤดูเข้าพรรษาและ ลักษณะที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 11 ของชาวไทยจีน 2. รูปแบบที่จัดขึ้นนอกเทศกาลหรือจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ รูปแบบนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็นลักษณะได้อีก 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นโดยเฉพาะลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการบวชพระเปิกเต้และลักษณะที่จัดการเทศน์เวสสันดรขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศให้ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว

จากผลการศึกษา อาจจะเป็นเพราะว่างานวิจัยเรื่องเป็นการตั้งธรรมหลวงของล้านนาซึ่งถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ในล้านนาโดยเฉพาะ

นอกจากนั้น ผลการศึกษาได้พบว่างานวิจัยของโสภณ จาเลิศ (โสภณ จาเลิศ, 2560 : บทคัดย่อ) งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปของชาวพุทธล้านนา” พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนานั้น มีความเชื่อเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่า รอยพระพุทธรูปนั้น มีทั้งรอยพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาประทับไว้ด้วย พระองค์เอง และมีทั้งรอยพระพุทธรูปที่มนุษย์

สร้างขึ้น อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรูปในพระพุทธรูป ศาสนานั้นสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มเช่นเดียวกัน คือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่าผู้ที่สักการะกราบไหว้บูชารอยพระพุทธรูป เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว จะไม่ตกไปสู่อบายภูมิ อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าการที่จะตกไปสู่อบายภูมิ

องค์ความรู้จากงานวิจัย

งานวิจัย เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา ได้องค์ความรู้ดังนี้คือ

ภาพที่ 1 แผนผังการแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ที่มา : พระมหาจรินทร์ อริยุชโย (ก้นทอง)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับประเพณีตั้งธรรมหลวงในล้านนาชี้ให้เห็นถึงความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา และสังคม การตั้งธรรมหลวง ซึ่งเป็นประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมล้านนา ส่งเสริมคุณธรรม ความสามัคคี และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

1) มีรูปแบบของการอนุรักษ์ประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนาที่เห็นเป็นรูปธรรม โดยเกิดจากความร่วมมือ ทั้งภาครัฐ และ ภาคเอกชน วัด บ้าน โรงเรียน

2) เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เสนอเปิดหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับ **“นักเทศน์เสียงทองในล้านนา”** เพื่อที่จะสร้างพระนักเทศน์รุ่นใหม่ขึ้นมา มีการนำเสนอประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทั้ง Facebook Youtube Website

3) มีการพัฒนาเกี่ยวกับคุณค่าการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา ประกอบไปด้วย ดังนี้

คุณค่าทางศาสนา : ประเพณีตั้งธรรมหลวงเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา โดยมีพระเวสสันดรเป็นแบบอย่าง

คุณค่าทางวัฒนธรรม : ประเพณีนี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมล้านนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สะท้อนถึงความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

คุณค่าทางสังคม : ประเพณีตั้งธรรมหลวงส่งเสริมความสามัคคีของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การเตรียมสถานที่ การแสดงภาพพระบฏ และการฟังธรรม ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

คุณค่าทางศิลปะ : การใช้ภาพพระบฏซึ่งเป็นจิตรกรรมบนผืนผ้า เป็นสื่อในการถ่ายทอดพุทธประวัติ และหลักธรรมคำสอนช่วยให้เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ประเพณีนี้ ทำให้เข้าถึงคนได้หลากหลายกลุ่มมากขึ้น

การปรับตัวของประเพณี : ในยุคปัจจุบัน ประเพณีตั้งธรรมหลวงมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย เช่น การลดระยะเวลาในการเทศน์ การตัดทอนเนื้อหาให้กระชับ และการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ แต่ยังคงรักษาแก่นแท้ของประเพณีไว้

คุณค่าด้านต่างๆ : การเทศน์มหาชาติในประเพณีตั้งธรรมหลวง ก่อให้เกิดคุณค่าด้านวรรณกรรม ด้านภาษา ด้านสุนทรียะ ด้านจริยธรรม ด้านพฤกษา ด้านเกสัช ด้านวัฒนธรรม และด้านศิลปกรรม

สรุป

ประวัติและพัฒนาการทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา พบว่า ประเพณีตั้งธรรมหลวงที่วัดบ้านจ้อง เป็นประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวล้านนา คำว่า “ตั้งธรรมหลวง” หมายถึงการฟังเทศน์เรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้า ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนคุณธรรมวัดบ้านจ้อง ประกอบด้วย ชาติดั้งเดิมไทยวน ไทยใหญ่ อาข่า ไท ยอง ไทลื้อ ไทเขิน และปะหล่อง ส่วนใหญ่แล้วนับถือพระพุทธศาสนา มีความตั้งมั่นในพระรัตนตรัย จึงได้จัดงานตั้งธรรมหลวงนี้ขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และประกอบกับความเชื่อที่ติดต่อกันมารุ่นสู่รุ่นว่าเมื่อถึงเดือนยี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง จะต้องมีการตั้งธรรมหลวงขึ้น เป็นประจำทุกๆ ปี

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา พบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนา ที่ค้นพบสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1.ด้านทำนอง การตั้งธรรมหลวงในล้านนามีทำนองที่โดดเด่นไม่เหมือนที่ใด 2.ธรรมเนียม การตั้งธรรมหลวงในล้านนาเป็นธรรมเนียมที่ทำต่อเนื่อง สืบเนื่องมาแต่โบราณและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้การจัดงานเทศน์มหาชาติของชาวล้านนา 3.ธรรมชาติ การตั้งธรรมหลวงในล้านนามีการสอดแทรกเรื่องของการรักษาธรรมชาติป่าเขา ต้นไม้ โดยมีการสร้างราชวัตร ฉัตร ธง สร้างป่าจำลอง 4.ธรรมะ การตั้งธรรมหลวงในล้านนาเป็นการมุ่งเน้นเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การสั่งสมทานบารมี

นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณี การตั้งธรรมหลวงในล้านนา พบว่า แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงพุทธผ่านวัฒนธรรมประเพณีการตั้งธรรมหลวงในล้านนาจะต้องได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ องค์การภาครัฐ เพราะอะไรจึงมาจากภาครัฐเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม เห็นว่า จิตสำนึกน่าจะมาจากหลายปัจจัย และชุมชน คือ การเลี้ยงดูหล่อหลอม มีส่วนสำคัญทำให้คนรุ่นใหม่รู้จักคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่ยังมีประโยชน์ต่อชีวิตของเขา ทั้งนี้ ผู้นำชุมชน พระ ปราชญ์ชาวบ้าน ต้องปรับสาระของประเพณีที่มีให้เข้ากับปัจจุบัน รัฐใช้สังคมยุคใหม่ได้มากกว่าการอนุรักษ์เพียงรูปแบบ เช่น การอนุรักษ์และส่งเสริมทางด้านจิตใจ การอนุรักษ์และส่งเสริมระเบียบประเพณี การอนุรักษ์และส่งเสริมทางวรรณกรรม

ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรศึกษาเกี่ยวกับการตั้งธรรมหลวงเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของล้านนา
- 2) ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเทศน์ธรรมพื้นเมืองเป็น และอ่านอักษรล้านนาได้
- 3) ควรศึกษาหลักการเทศน์แบบปฏิภาณโวหารของพระสงฆ์ล้านนาที่มีชื่อเสียงในแต่ละจังหวัดในภาคเหนือ เพื่อใช้เป็นแบบอย่างสำหรับพระนักเทศน์รุ่นใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ชลิต รัตนยรรยง. รูปแบบประเพณีการตั้งธรรมเวสสันดรของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธิตพล กันตวิวงศ์. (2560). ทำนองการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรีในประเพณีตั้งธัมมหลวง จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานตรี**. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรประพิตร ผ่องสวัสดิ์. (2558). “เทศน์มหาชาติล้านนา: ลักษณะเฉพาะทางดุริยางคศิลป์ที่พบในประเพณีศาสนา”. **กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- พระครูสิริปริยัตยานุศาสก์. (2568). วัดพันแขวน รองเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่. **สัมภาษณ์**. 24 กุมภาพันธ์.

- มณี พะยอมยงค์. (2546). **ตั้งธรรมหลวง/เทศมหาชาติ**. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมพงษ์ ชื่นขจรเกียรติ. (2560). **ลักษณะเด่นของมหาชาติในท้องถิ่น**, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณารักษ์.
- โสภณ จาเลิศ. (2560). การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปของชาวพุทธล้านนา.
ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสนดุฎฐิบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2543). อัตลักษณ์ (Identity): การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพมหานคร:
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). **วรรณกรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

